

NAAR DE ACHTERHOEK DER AARDE

DE MIMIKA-EXPEDITIE NAAR
NEDERLANDS NIEUW GUINEE

DOOR

Dr H. J. T. BIJLMER

PRIVAAT DOCENT AAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

DERDE DRUK

SCHOLTENS & GILTAY - AMSTERDAM

VOORWOORD

Dit boek ontleent zijn verschijnen aan de expeditie naar het Mimika-gebied in Zuidwest Nieuw Guinee, welke door mij in 1935—'36 werd ondernomen in opdracht

van de Maatschappij ter Bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandse Koloniën. Gaarne betuig ik deze Maatschappij dank voor de bereidwilligheid, waarmede zij mij toestond van de opgedane ervaringen en de gemaakte foto's voor dit boek gebruik te maken.¹⁾ Het doel der expeditie was het onderzoek der Tapiro Pygmeeën, wier woonplaatsen, sedert hun ontdekking in 1910, nimmer waren bezocht, en verder exploratie van het bergland achter de Mimika-kust ten einde nieuwe stammen van dwerg Papoea's op te sporen. De expeditie genoot de zeer gewaardeerde steun van Hunne Excellenties de Minister van Koloniën, Dr H. Colijn en de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, Jhr Mr B. C. de Jonge.

Grote dank ben ik verschuldigd aan de Resident der Molukken, Dr B. J. Haga, die, in overleg met mij, de uitrusting der expeditie te Ambon geheel onder zijn hoede nam. Mij uitgezonderd, stelde hij alle krachten, die aan de tocht hebben deelgenomen, uit het personeel der residentie ter beschikking, terwijl hij ook het transport van en naar de moeilijk genaakbare Mimika-kust met eigen middelen regelde.

Ook mijn beide trouwe tochtgenoten behoren hier met ere te worden genoemd. De Civiel-Gezaghebber S. van der Goot was sedert jaren met land en volk van Nieuw Guinee bekend en aan hem heeft de expeditie te danken, dat zij bij herhaling van een groot aantal kust Papoea's als dragers gebruik heeft kunnen maken. Dit heeft de uitvoering der plannen in hoge mate vereenvoudigd.

De tweede Europese reisgezel, pater Tillemans, was eigenlijk geen expeditielid. De missie als zodanig had met deze zuiver wetenschappelijke expeditie generlei bemoeienis. Maar pater Tillemans was als pastoor en enige Europeaan van Kaukenau onze natuurlijke gastheer, althans zo bleek zijn opvatting en zeer tot ons genoeg! Bovendien kende hij de weg naar de bergen op verschillende plaatsen en door zijn toedoen kregen wij gewillige gidsen. En vooral, hij sprak de kust Papoea taal, zodat zijn aanwezigheid bij alle ontmoetingen en onderhandelingen van grote waarde was. Als gids en tolk heeft hij de expeditie zeer aan zich verplicht.

Ten slotte een hartelijk woord van dank aan allen, die met raad en daad tot het aangename en vlotte verloop van deze reis, die van Amsterdam uit en thuis juist zeven maanden vorderde, het hunne hebben bijgedragen.

Dr H. J. T. BIJLMER

¹⁾ Het wetenschappelijke verslag der expeditie verscheen in Nova Guinea, 2e serie, Dl III, Uitg. E. J. Brill, Leiden.

HOOFDSTUK I

NIEUW GUINEE

Daar, waar de Oude Wereld aan de Nieuwe grenst, ligt een duister land, als een scherf van de uiteengebarsten aardkorst dobberend in een verlaten uithoek van de Stille Oceaan. Het is het eiland Nieuw Guinee, vier en twintig maal zo groot als Nederland en een der grootste eilanden der wereld. Eeuwenlang achteloos voorbijgegaan, boeit het opeens de blik van de bewoners dier uitgestrekte vastelanden, waarop de mensheid haar triomfen vierde, maar welke toch allengs, eigen vastheid en de wijsheid van Homo Sapiens ten spijt, minder waarborg voor rust blijken te geven. De dobberende

scherf — immers men weet op Nieuw Guinee niet waar het land begint en het water ophoudt, terwijl bovendien voortdurend hele brokken kust verzinken en ontstaan — die dobberende scherf vangt eindelijk de aandacht. Nieuw Guinee wordt belangrijk of neen, het is het reeds. Want de Stille Oceaan is reeds lang niet meer stil. Nieuw Guinee is van *quantité négligeable* een mogelijkheid geworden. Een mogelijkheid voor goud en voor petroleum, het hart en het bloed van onze Westerse cultuur.

Een mogelijkheid voor een voortplanting van mensen, die op de oude continenten de gronden vonden afgegraasd. Of zijn goud voorspoed zal brengen en zijn olie nuttige kracht zal ontwikkelen, we kunnen het slechts hopen. Of zijn kusten de bloedige „raak” tochten van het heden voor modern oorlogsgeweld zullen verwisseld zien, we kunnen het slechts vrezen. Of op zijn grond een welvarende kolonie zal kunnen gedijen, we kunnen het slechts wensen. De rol van Blank en Geel ligt hierbij in het duister. Eén ding staat vast, de rol, die Zwart en bij te spelen krijgt, is die van figurant. En toch is Zwart het ras, dat tot op het huidige ogenblik nog veelal onbeperkt heerst op dit van Australië afgescheurde brokstuk gronds.

Nieuw Guinee is het domein der papoea's. Wild en oorspronkelijk is dit volk, dat zijn leven slijt in de eindeloze wouden en moerassen, welke het land overdekken.

Van huiveringwekkende geheimzinnigheid zijn de daar heersende gebruiken, waarbij koppensnellen en kannibalisme nog als deugdzaam tijdverdrijf opgeld doen. Het volk van Nieuw Guinee draagt de stempel van een land, dat tot de uithoeken der wereld mag worden gerekend en dat voor een groot deel, met het nabije Australië, gespeend bleef van de grote cultuurgolven, die van Azië de Zuidzee kwamen binnenrollen. Het is begrijpelijk, dat zich hier een eigenaardig mensenslag handhaafde en dat Australië, Nieuw Guinee en de omringende eilandguirlandes als een enclave werden omsloten door een andere wereld, van waar lichthuidige, sluikeharige en naar verhouding edele en kunstzinnige volken neerzien op de zwarte, naakte, krul- en kroesharige wilden, die als vertegenwoordigers uit een grijs verleden op deze vergeten aardbrokken achterbleven. Maar deze wilden zijn niet allen gelijk; in Australië wonen de krulharige Australiërs, in Nieuw Guinee de kroesharige Papoea's. En uit het diepste binnenland van dit eiland wordt gewag gemaakt van dwergen.

De expeditie, waarvan dit boek verhaalt, had ten doel de bakermat dezer dwergen te bezoeken. Het is een kwart eeuw geleden, dat een Engelse expeditie, uitgezonden door de „British Ornithological Society”, met het plan de hoogste berg van Nieuw Guinee te beklimmen, n.l. de Carstensz sneeuwtop, in aanraking kwam met een volksstam van zeer kleine papoea's, de z.g. Tapiro-Pygmyes. Ruim twintig volwassen mannen bleken gemiddeld 144,9 cm groot, wat zeker klein is als men overweegt, dat de gemiddelde Nederlander bijna drie decimeter langer is.

De wetenschappelijke wereld kwam in rep en roer en de vermaarde Engelse professor Alfred Haddon, zelf op Nieuw Guinee geen onbekende, gaf als zijn mening te kennen, dat men hier waarschijnlijk met een volk te maken had, dat in hoofdzaak als Negrito's kon worden beschouwd. Deze Negrito's plegen te worden aangemerkt als behorend tot een derde en laatste tak der oostelijke negervolken, waarvan ik reeds Papoea's en Australiërs als de beide andere takken noemde. Zij vormen de resten van een oeroud

ras van kleine negertjes, waarvan nog slechts enkele stammen op de Philippijnen, Malakka en de Andaman Eilanden bekend zijn. Het is een dwergenras en vindt zijn tegenhanger bij de westelijke negervolken in de Negrillo's, de Afrikaanse dwergen, die hun jachtgebied in de oerwouden der Congo delen met gorilla's en chimpansee's. De Engelscn, — en het was Wollaston, die als lid der genoemde expeditie de Tapiro's beschreef — waren niet de eersten, die over dwerg Papoea's berichtten. In 1907 kwam onze landgenoot Mr H. A. Lorentz op zijn eerste sneeuwtop-expeditie in vluchtige en weinig aangename aanraking met een bergstam van zeer kleine papoea's en bij zijn tweede expeditie in 1900 slaagden hij en VanNouhuys er in om met een dergelijk volkje, de Pesechem, op vriendschappelijke voet te komen. In uiterlijk en leefwijze gelijken deze geheel op de een jaar later ontdekte Tapiro's; slechts is hun lengte wat groter gebleken, nl, 152,5 cm. In de loop der jaren 1907—1915, toen in Nieuw Guinee van wetenschappelijke en militaire zijde door Nederland energiek werd geëxploreerd, en in de jaren na de oorlog, toen in 1920—'22 en in 1926 opnieuw grote expedities naar dit eiland uitgezonden zijn, werd herhaaldelijk met dwergachtige bergstammen kennis gemaakt, zodat de dwergpapoea allengs als dè bewoner van centraal Nieuw Guinee kon worden aanvaard. Maar gemiddelde maten onder de 150 cm — de grens, welke de antliropoloog aan een dwergstam stelt — waren toch zeldzaam en zo bleef om de Tapiro-dwergen een nimbus van geheimzinnigheid zweven.

Het is welhaast onbegrijpelijk, dat er 25 jaren moesten verlopen, eer het land der Tapiro's als reisdoel op het programma van een expeditie werd gesteld. En dit, terwijl ze woonden op luttele afstand van een kust, de z.g. Mimikakust van Zuidwest Nieuw Guinee, die sedert jaren gold als vertrouwd en waarvan door de ervaringen der reeds genoemde Britse Carstensztop-expeditie bekend was, dat de bewoners in vriendschappelijk contact met het dwergvolk in de bergen stonden. Dit laatste was voor mij aanleiding geweest om in het jaar 1931, toen ik daartoe als gewestelijk officier van gezondheid der Molukken in de gelegenheid was, te proberen om de Tapiro-dwergen met een bezoek te vereren. De aanwijzingen uit Wollaston's boek volgende, gelukte het, een reisgezelschap van vijf Tapiro's te ontmoeten, maar door hun tegenwerking slaagden we er niet in hun woonplaatsen in de bergen te bereiken. Mijn tocht was echter niet te vergeefs geweest. Ik had daarbij kennis gemaakt met pater Tillemans, missionaris in de Mimikastreek en deze had zich ernstig voor ons dwergvraagstuk geïnteresseerd. Waar ik slechts over een paar weken tijds beschikte, deed hij het over jaren. In 1934 kon hij dan ook berichten de weg naar drie verschillende kampongs van bergpapoea's, waaronder een der Tapirodwergen, te hebben gevonden. Hij had bereikt, wat slechts een eenzaam, ongewapend en dus in het oog der „wildten" volkomen ongevaarlijk persoon bereiken kan: men had hem ten slotte de weg naar de bergen vrij gegeven, hem in de kampongs toegelaten en er hem als vriend behandeld. De poort was geopend. Niet alleen van het land der Tapiro's, maar ook van het gehele bergland ten westen daarvan, dat eveneens door dwergpapoea's of Kapauko's, zoals de plaatselijke benaming luidt, bleek te worden bewoond.

Een prachtige kans voor onderzoek was daarmee gegeven. Het centrale bergland van Nieuw Guinee, dat met zijn kam de 4000 m en met zijn hoogste toppen de 5000 m

overschrijdt en dat in zijn ongetelde dalen de talrijke nederzettingen van het dwergvolk bevat, komt in Zuidwest Nieuw Guinee tot dicht bij de kust. Deze kust biedt, dank zij de daar sedert 1926 gevestigde missie en het sedert 1927 gevestigde bestuur, een veilige operatiebasis. Met een minimum aan koppen en kosten kan men van daar uit het land der dwergpapoea's gaan verkennen.

In welk een land! In 1920 was ik er geweest, als dokter bij de Nederlandsche Wetenschappelijke Centraal Nieuw Guinee Expeditie, welke ten doel had van uit het Noorden het hooggebergte binnen te dringen om de Wilhelmina-sneeuwtop te bereiken. We kwamen toen, zoals hierboven reeds aangeduid, bij dwergpapoea's, die weliswaar een paar honderd km verder naar het Oosten wonen, maar die toch kinderen waren van hetzelfde land als de Tapiro-Pygmy's en van hetzelfde bloed. Ze zijn wat groter, 154,7 cm gemiddeld, maar toch kennelijk papoea's in „zakformaat”, tegenover het kustvolk, waarvan er een, Sorikkemè, de 1.90 m nabij kwam! De mensen noemen zich Timorini en bewonen een ruim dal, dat Swartvallei werd gedoopt, naar de vermaarde generaal U. N. A. Swart, de man, die zoveel voor de ontwikkeling van de Indische Buitenbezittingen heeft gedaan en die ook aan de voorbereiding van de expeditie een belangrijk aandeel had genomen. Zij wonen geheel geïsoleerd. Een tocht naar hun verblijfplaatsen heeft heel wat meer voeten in de aard, dan een reisje naar Tapiroland.

De gouvernementsstomers *Deneb*, *Albatros* en *Edi* brachten onze expeditie, 400 koppen sterk, langs de Mamberamo rivier van de noordkust tot diep in het binnenland, waar Pionierbivak werd opgericht. Vandaar ging de tocht in prauwen, geroeid door voor dat doel uit Borneo overgekomen Dajaks, in vier dagen door de stroomversnelingen naar de Meervlakte en verder per motorboot in drie dagen tot Prauwenbivak. Dit bivak lag aan de voet van het centrale bergland op het punt, waar de Idenburg-rivier, uit het Oosten komend, zich naar het Noorden ombuigt. Vandaar begon de mars, welke ons over de Doormantop van 3550 m hoog, na tien dagen in de valleien voerde, waar de stam der Timorini woont.

De zeeofficier Doorman had reeds in 1914 hun dorpjes van af de top, die sedert zijn naam zou dragen, met de kijker ontdekt, maar onze expeditie was de eerste, die na een onvergetelijk uitzicht van de kale steenklompen van diezelfde bergreus, onderdook in het woud, om, lopend op de speurneus van kapitein Van Arkel, na vier dagen op te duiken aan de rand van de „bewoonde wereld”. Maar een wereld uit vervlogen eeuwen! Want weef- en pottenbakkerskunst bleken er onbekend en men velde het woud en bekapte zijn planken met een stenen bijl! Geen stukje metaal werd er gezien; het stenen tijdperk, in Europa in voorhistorische nevelen verzonken, was hier in volle bloei!

Men overdrijft dus niet, als men het hoogland van Centraal Nieuw Guinee iets heel bijzonders noemt. Dat men daar steen gebruikt in plaats van metaal, is daarbij niet het belangrijkste. Ook de kustpapoea kende het ijzer niet, vóórdat het hem van elders werd gebracht. Maar het is hem gebracht en dat maakt het verschil! De berg- papoea van Nieuw Guinee werd niets gebracht van wat in zijn omgeving aan hogere cultuur bekend was. De nog gebruikte stenen bijl is het bewijs, dat dit volk nog onberoerd door de beschaving zijn dagen slijt. En het is daarom, dat de studie ervan zo buitengewoon belangrijk is.

Welnu, het land lag in het Zuiden open. Het wachtte slechts op de reiziger, bij wie de gedachte op zou komen om de door pater Tillemans gevonden toegangswegen te betreden.

**De redactie is in het bezit van dit boek wat c.a. 250 pagina's behelst.
Ik ben bereid het boek voor de belangstellenden te digitaliseren, maar wil weten of er animo voldoende is daar het heel veel werk kost om dit te verwezenlijken.
Klik hiervoor op de button hieronder en geef in een mail of u interesse heeft in een digitale versie die ik in delen zal publiceren.
E.e.a. uiteraard allen bij voldoende animo !**

